

indlednings-opfattelse. Jo længere frem i bogen, vi kommer, og jo dybere ned i stofflighed, vi trænger, desto hyppigere bliver dementierne. Verden udenfor, ja rent ud sagt materien, bliver det sværere og sværere at se bort fra. Behandlingen af Stephen Greenblatts skelnen mellem ”resonance” og ”wonder” er symptomatisk. Ringgaards brug af disse begreber fungerer godt som analytiske brækjern. Det er påfaldende, at han vælger at oversætte ”wonder” med ”forundring”, formentlig for at understrege den subjektive side af sagen, men alligevel stikker opfattelsen af verden som et ”under” eller som ”underfuld” sit hoved frem hist og her.

Som det medgives s. 84-85, har fænomenologien lært os, ”at vi ikke lever i et homogent og tomt rum, men tværtimod i et rum fyldt med kvaliteter og følelser”. Det havde været interessant, hvis denne spænding havde været taget op til behandling; nu nøjes vi med ansatser. Det ville også have været interessant, hvis forfatteren havde forholdt sig reflektivt til det antropomorfske udsagn s. 11 om, at et sted først er et sted, når nogen enten fysisk eller mentalt stiller sig midt i det. Det ville ligeledes have været interessant at have set en diskussion af den reduktive tanke om, at rødder, hjemsteder, tryghed og bofasthed er anti-moderne. Hvis

dette skulle være tilfældet, må man konstatere, at folk, der sover trygt i deres egen seng, har svære problemer med moderniteten, eller at de er moderne om dagen og anti-moderne om natten, og sådan kunne man blive ved. Forfatteren selv ville vist også få problemer, for så vidt som han i indledningen nævner, at han har skrevet bogen bl.a. ”hjemme hos mig selv”.

Bogen kan anbefales. Mest af alt fordi den er så velskrevet, og fordi den antyder en række sprækker i en tilstræbt helstøbt tankegang. Men den må trods alt mere anbefales som levn af en bestemt optik på et bestemt tidspunkt i en bestemt del af verden end som beretning.

BJØRN RABJERG

Jubeloptimistisk præstesnak i sin mest udvandede form og utroligt banal...

K.E. Løgstrup: Den etiske fordring, 4. udgave, efterskrift ved Hans Fink, Klim, 2010, 330 sider, 299,- kr.

Den 10. december 2010 udkom K.E. Løgstrups teologiske og filosofiske hovedværk, *Den etiske fordring*, i 4. udgave forsynet med et efterskrift af Hans Fink. Bogen udkom første gang den 27. novem-

ber 1956, og allerede fra begyndelsen blev den læst i meget forskellige kredse, hvilket bl.a. kan ses ved, at den blev anmeldt og kommenteret så forskellige steder som f.eks. *Ugeskrift for læger*, *Præsteforeningens blad*, *Vindrosen* og *Gymnasiebladet*. Blandt kritikerne findes flere, som enten allerede var, eller senere viste sig at blive, store personligheder i dansk åndsliv. Villy Sørensen kaldte den for det måske mest betydelige filosofiske arbejde på dansk i over hundrede år, og Peter P. Rohde behandlede bogen overvejende positivt i to kronikker i *Information*.

Men der var ikke kun lovsang. I 1960, ni år før sin debutroman *Slangen i brystet*, skrev den dengang 23 år gamle Henrik Stangerup *En replik i diskussionen om den etiske fordring*. Heri anfægter Stangerup to af bogens væsentlige præmisser: 1) at mennesker møder hinanden med en naturlig tillid, og 2) at livet er skænket os som en gave. Begge er ifølge Stangerup ”tvivlsomme påstande og, kan vi føje til, for sidstnævntes vedkommende tillige en utrolig banal sådan, thi at livet er en gave er jo i virkeligheden præstesnak i sin mest udvandede form”. Stangerup følger op med en kantsalve mod den *livsforståelse*, som den enkelte ifølge Løgstrup skal bringe i spil for at komme frem til, hvordan man bedst hjælper det menneske, hvis liv man holder en

del af i sin hånd – et begreb som ifølge Stangerup *på papiret* ser så håndterligt ud, men ”hvad *betyder* dog den megen snakken om livsforståelse? [...] Ret beset burde [...] alle etikere og filosoffer holde sig på tre skridts afstand fra at tale om livsforståelse. En sådan er jo tusind forskellige ting”. Og efter den indledende skudveksling er der så lagt an til at give Løgstrup hele bredden: ”Hermed er vi nået frem til den største svaghed ved *Den etiske fordring*: Den er i sit væsen en jubeloptimistisk tillids erklæring til mennesket, til dets *talent* – sandt at sige noget, man ikke fatter, at en tænker i det herrens tyvende århundrede kan stå ved”.

Stangerups kritik er interessant i dag, fordi den er blevet gentaget af mange lige siden. Endnu mere interessant er det, at den er så åbenlyst fejlagtig. Var der noget, Løgstrup *ikke* var, var det en humanistisk jubeloptimist. Tværtimod finder man ikke mange bøger, der i samme grad som *Den etiske fordring* leverer én lang miskreditering og afsløring af mennesket og dets selvske karakter.

Grunden til, at Løgstrup karakteriserer fordringen som tavs, radikal, ensidig og ikke mindst *uopfyldelig* er netop, at mennesket af sig selv intet godt magter. Derfor rejser den etiske fordring sig – på én gang som et krav til os, som vi ikke kan

leve op til (deraf uopfyldeligheden), og dermed også samtidig som en dom over mennesket og dets selvished. Kun i den naturlige kærlighed, hvor vores lykke er restløst forbundet med den elskedes (barnet, ægtefællen) opstår fordringen ikke – fordi den her er overflødig.

At myten om Løgstrups smånaive, tillidsfulde og optimistiske kærlighedserklæring til menneskets godhed – formuleret som en rar holden-i-hånden-etik – har kunnet overleve frem til i dag er utroligt, men forklaringen er nok, at netop denne gruppe af kritikere ikke er nået længere ind i bogen end de første 30 sider. Her er der tale om en stråmand, som er så langt fra det, den angiveligt skulle portrættere, at den ved nærmere betragtning ikke engang er lavet af strå, men af lyserød skumgummi. Løgstrups tænkning hører ikke hjemme i en Morten Korch'sk landsbyidyl, men er tænkning i kølvandet på det 20. århundredes rædsler med dertilhørende human *pessimisme*. Netop derfor er bogen stadig aktuel og relevant, og det er da også en væsentlig grund til, at sociologen Zygmunt Bauman ser den som vigtig inden for rammerne af sin *Postmodern Ethics*.

4. udgaven er Forlaget Klims sjette bog i Løgstrup Biblioteket, og dermed er der for alvor taget fat på den genudgivelse af Løgstrups

værker, som blev påbegyndt i 2008 med Løgstrups bog om Martin Heidegger. Løgstrup Biblioteket dækker over genudgivelsen af Løgstrups værker samt udgivelsen af nye monografier, antologier og kommentarbind.

Til grund for den nye udgave ligger 1. udgavens 6. oplag fra 1962 (hvor Løgstrup udvidede bogens kapitel X med fire sider), som er sammenfaldende med den meget udbredte 2. udgave. Det betyder, at paginering i den nyeste udgave nu igen (med enkelte linjers undtag her og der) stemmer overens med de tidligere udgaver – hvilket ikke gjaldt for den 3. udgave, som Gyldendal skyndte sig at udsende i 2008, lige inden rettighederne overgik til Klim. Man må så bare håbe, at det bliver en norm for Løgstrupskribenter, at de ikke henviser til 3. udgaven, men i stedet holder sig til de andre.

Pia Tafdrups forord fra 2. udgaven er taget ud, og i stedet er der givet plads til et 30 sider langt efterskrift skrevet af Hans Fink. Det giver en klar og meget anvendelig ramme for og introduktion til tankerne i bogen. Især to elementer i efterskriftet skal fremhæves:

For det første stilles der skarpt på bogens meget vigtige sondring mellem etik og moral, hvor etikken (den etiske fordring) udtrykker den blivende forskel på godt og

ondt – en forskel, der ifølge Løgstrup ikke stammer fra os selv, men er givet os med verdens indretning – mens moralen netop er vores bidrag ved at være tidsligt og kulturelt bundne formuleringer af normer, som ændrer sig gennem tiden. Fink fremhæver dette gennem sin meget klare og præcise fremstilling af det forhold, at vi som mennesker hele tiden befinder os iblandt utallige fordringer af vidt forskellig slags, hvor et vigtigt projekt i bogen er at undersøge, hvad der udmærker den *etiske* fordring – til forskel fra alle de andre. For det andet tager Fink i efterskriftet fat på det helt centrale problem, som har været diskuteret, fra bogen udkom og frem til i dag, nemlig forholdet mellem teologi og filosofi i bogen. Spørgsmålet er: Hvad skal vi forstå ved ”rent humant”, når Løgstrup i den indledende programerklæring skriver, at bogen er et forsøg på ”rent humant at bestemme den holdning til det andet menneske, der er indeholdt i Jesus af Nazareths religiøse forkyndelse” (s. 9). Fink tager dette op hele tre gange under overskriften ”Teologi og filosofi”. Her tages der stilling til problemet, hvad man som sekulært tænkende filosof (Finks egen formulering) kan stille op med *Den etiske fordring* og dens luthersk-kristne forudsætninger.

Med udgivelsen af 4. udgaven af *Den etiske fordring* er Klim med

til at sikre, at en af de vigtigste bøger i dansk tænkning fortsat er tilgængelig på markedet, og med efterskriftet som ledsager er tilgængeligheden ikke kun for de allerede indviede, men også for dem, som ønsker at give sig i kast med Løgstrups tænkning for første gang.